

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMICS

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

LABOUR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

scientific electronic journal

2024 yil 4-son

Volume 10, Issue 4, 2024

**МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

МЕХНАТ ИҚТISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2024

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi,
49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:**(Chairman of the Editorial Board)**

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:**(Members of the Editorial Board)**

Toshqulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadjiyevich, i.f.d., prof.
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d, prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
Amirov Lochinbek Fayzullayevich, i.f.f.d., (PhD), dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., (DSc), dots.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:**(Community Council members)**

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federasiyasi)
Keynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muxarrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich**Veb-administrator (Web admin):** Musayev Xurshid Sharifjonovich

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov I.A.Bakiyeva S.M.Kurbanbayeva	<i>Change of professions and skills in the field of tourism under the influence of artificial intelligence.....</i>	6-19
S.S.Amirdjanova	<i>Приоритетные направления занятости населения и организационно-экономические механизмы его реализации.....</i>	20-33

INSON KAPITALI

A.B.Irmatova A.M.Saidahmadov	<i>Raqamli iqtisodiyotda inson kapitalini rivojlantirishda o'qitish tizimi</i>	34-50
F.O.Odilova	<i>Касб-хунар таълими битирувчиларининг касбий кўникмаларини оширишга таъсир кўрсатувчи омиллар</i>	51-60
T.N.Azimov	<i>Роль высшего образования в обеспечении устойчивого роста человеческого капитала</i>	61-78
T.B.Shomurodov	<i>Oziq ovqat xavfsizligini ta'minlashning inson kapitalini rivojlanishiga ta'sirini baholash</i>	79-86

INSON TARAQQIYOTI

Sh.D.Akishova	<i>O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali moliyaviy salohiyatni oshirishning zamonaviy holati.....</i>	87-93
X.X.Yaxshimuratova	<i>Mamlakat aholisining turmush farovonligini oshirishda iste'mol kreditlarining ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan obyektiv zarurligi.....</i>	94-100
Z.K.Murtozayeva	<i>The role of public procurement in the project financing system formed on the basis of public opinion in the Republic of Uzbekistan.....</i>	101-109
Ch.O'.Ro'zimurodova	<i>Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish: zamonaviy tendensiyalar va asosiy o'zgarishlar.....</i>	110-120
T.B.Shomurodov	<i>O'zbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini baholashning metodologiyasini takomillashtirish.....</i>	121-130

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH

O.A.Norboyev	<i>Мулкий муносабатлар механизмини такомиллаштириш.....</i>	131-141
---------------------	---	---------

T.B.Shomurodov	<i>Daromad tengsizligining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri: rivojlanayotgan mamlakatlar misolida.....</i>	142-150
MIGRATSIYA		
Z.T.Jumanova	<i>Turizm sohasi faoliyatini statistik tahlil qilish.....</i>	151-161
INSON RESURLARINI BOSHQARISH		
M.F.Abdumannofova	<i>Inson resurslarini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning tendensiyalari</i>	162-171
G.R.Kuziyeva	<i>Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda ishchi kuchi samaradorligini oshirishda innovatsiyalarning ta'sirini baholash</i>	172-180
G.R.Kuziyeva	<i>Ishlab chiqarishda innovatsiyalarning joriy etilishining ishchi kuchi samaradorligiga ta'sirini baholash</i>	181-188
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH		
S.K.Mansurov	<i>Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda tovarlar eksportining o'рни va ahamiyati</i>	189-203
S.U.Ismailova	<i>Роль цифровых маркетинговых стратегий в обеспечении устойчивого экономического роста в цифровой экономике</i>	204-213
Sh.Sh.Atadjanova	<i>Turistik destinatsiya raqobatbardoshligini oshirish orqali mintaqada turizmni barqaror rivojlantirish</i>	214-221
D.B.Fayziyeva	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarining samaradorligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish</i>	222-232
Sh.U.Karimova	<i>Mintaqada turizmni rivojlantirishda turistik resurslardan unumli foydalanish</i>	233-238
G.R.Kuziyeva	<i>O'zbekistonda innovatsiyalarning yapli ichki mahsulotni diversifikatsilayalashdagi rolini baholash...</i>	239-247
Sh.S.Sayfutdinov D.T.Alijonova	<i>Hududiy turizm bozorini barqaror rivojlanishining nazariy asoslari</i>	248-254
GENDER TENGLIGI		
B.A.Xonturayev	<i>Ta'lim institutlarini jamiyatga ta'sirini gender indeksleri asosida baholash</i>	255-270

MUNOSIB MEHNAT

S.B.G'oyipnazarov

Barriers to the adoption of Industry 4.0 technologies in the practice of occupational safety and health of smes...

271-281

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

O'ZBEKISTONDA AHOLI DAROMADLARINING OZIQ OVQAT XAVFSIZLIGIGA TA'SIRINI BAHOLASHNING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Shomurodov Tohir Boymurod o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasida katta o'qituvchisi

e-mail: t.shomurodov@tsue.uz

DOI: https://doi.org/10.55439/LEHC/vol2_iss1/a129

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini baholash metodologiyasini takomillashtirishga bag'ishlangan. Tadqiqotda aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinib, mavjud baholash usullari tahlili asosida yangi yondashuvlar taklif etilgan. Aholi daromadlari darajasining oziq-ovqatga bo'lgan qobiliyat va ulardan foydalanish imkoniyatlariga ta'siri ham yoritib berilgan.

Xalqaro tajribani o'rganish asosida iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlarni baholash usullari tahlili, O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun daromad tengsizligi va iste'mol tuzilmasini hisobga oluvchi yangi metodologiyaning ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Dinamik tahlil, Statistika, daromadlari, Xalqaro Mehnat, Innovatsiya

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ УЗБЕКИСТАНА

Шомуродов Тахир Боймурод угли

Ташкентский государственный экономический университет

Старший преподаватель кафедры экономической теории

Аннотация. Данная статья посвящена совершенствованию методологии оценки влияния доходов населения на продовольственную безопасность в Узбекистане. В исследовании анализируется взаимосвязь между доходами населения и продовольственной безопасностью, предлагаются новые подходы на основе анализа существующих методов оценки. Рассматривается влияние уровня доходов на доступ к продуктам питания и возможности их использования.

В статье также проводится анализ методов оценки экономических и социальных показателей на основе изучения международного опыта. Подчеркивается важность новой методологии, учитывающей неравенство в доходах и структуру потребления для обеспечения продовольственной безопасности в Узбекистане.

Ключевые слова: Динамический анализ, Статистика, Доходы, Международный труд, Инновации

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR ASSESSING THE IMPACT OF POPULATION INCOME ON FOOD SECURITY IN UZBEKISTAN

Shomurodov Tohir Boymurad ugli

Tashkent State University of Economics

Senior Lecturer, Department of Economic Theory

Abstract. This article is dedicated to improving the methodology for assessing the impact of household incomes on food security in Uzbekistan. The study analyzes the interrelationship between household incomes and food security, proposing new approaches based on the analysis of existing assessment methods. It examines how income levels affect access to and utilization of food.

The article also analyzes methods for evaluating economic and social indicators by studying international experiences. It highlights the importance of a new methodology that considers income inequality and consumption patterns to ensure food security in Uzbekistan.

Keywords: Dynamic analysis, Statistics, Income, International Labour, Innovation

Kirish

Oziq-ovqat xavfsizligi har bir mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2021 yil 23 martdagi "Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning tashkiliy asoslarini takomillashtirish to'g'risida"gi qarorida oziq-ovqat mahsulotlariga barqaror va keng qamrovli kirishni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Bu esa mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda aholining daromadlari va iqtisodiy qobiliyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash hamda baholash uchun samarali metodologiyani ishlab chiqishni talab qiladi.

Aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri bevosita ularning oziq-ovqat mahsulotlariga kirish imkoniyatini va to'g'ri ovqatlanish qobiliyatini belgilaydi. Daromad darajasining notekisligi, narxlar barqarorligi va mahalliy ishlab chiqarishning samaradorligi kabi omillar oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini baholashning metodologik asoslarini yanada takomillashtirish va xalqaro tajribaga moslashtirish zaruriyati dolzarb bo'lib bormoqda.

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini baholashning mavjud usullari tahlil qilinib, ularni takomillashtirish yo'nalishlari aniqlangan. Aholi daromadlari, oziq-ovqat mahsulotlari narxlari va iste'molning asosiy ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash uchun kompleks yondashuv asosida yangi baholash metodologiyasi ishlab chiqish taklif etiladi. Bu metodologiya oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash siyosatini shakllantirish va iqtisodiy barqarorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

O'zbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini baholashni tadqiq qilishda xalqaro va mahalliy adabiyotlar muhim manba sifatida xizmat qiladi. Quyida ushbu masalaga oid dolzarb adabiyotlar tahlil qilingan.

Jahon banki, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) hamda Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar oziq-ovqat xavfsizligining asosiy ko'rsatkichlarini belgilashda asosiy manba hisoblanadi. FAOning "The State of Food Security and

Nutrition in the World 2022” hisobotida daromad darajasi, oziq-ovqat narxlar va qashshoqlik o’rtasidagi bog’liqlik aniqlangan. Ushbu tadqiqot oziq-ovqat xavfsizligini baholashda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun daromadlarning taqsimlanishini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi.

OECDning 2021 yilgi "Food Security in Emerging Markets" tadqiqoti esa daromad tengsizligining oziq-ovqat iste’moli hajmiga ta’sirini baholash uchun iqtisodiy modellashtirish usullarini tavsiya etadi. Xalqaro tajriba O’zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini baholashda ishlatilishi mumkin bo’lgan ko’rsatkichlar va indikatorlar tizimini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari, xususan, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan 2021 yilgi qarorlar, bu borada davlat siyosatini belgilashda muhim hujjatlar hisoblanadi. Shu bilan birga, O’zbekiston Respublikasi Statistika qo’mitasi ma’lumotlari mamlakatda daromadlarning oziq-ovqat xavfsizligiga ta’sirini aniqlash uchun statistik baza sifatida foydalaniladi.

O’zbekiston Innovatsion rivojlanish vazirligining tadqiqotlari oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishining hajmi va daromad darajasi o’rtasidagi o’zaro bog’liqlikni ko’rsatib, ushbu sohadagi dolzarb muammolarni aniqlashga yordam beradi.

Iqtisodiy tadqiqotlar markazining hisobotlarida daromadlar taqsimoti va oziq-ovqat xavfsizligi o’rtasidagi bog’liqlikni tahlil qilishda statistik va ekonometrik modellashtirishdan foydalanilgan. Jumladan, oziq-ovqat xavfsizligini baholashda Gini koeffitsienti va Living Standards Measurement Survey (LSMS) ma’lumotlari asosida daromad tengsizligini baholash amaliyotlari qo’llangan.

Shuningdek, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan milliy dasturlarni amalga oshirish jarayonida mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo’llab-quvvatlashning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati ham ta’kidlanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, O’zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash bo’yicha mavjud uslublar xalqaro tajribaga moslashtirilishi va mahalliy sharoitlar bilan uyg’unlashtirilishi lozim. Daromadlarning taqsimlanishi, oziq-ovqat mahsulotlari narxlar va iste’molning asosiy ko’rsatkichlari o’rtasidagi bog’liqlikni baholashda kompleks metodologiyani ishlab chiqish zarur. Shu bilan birga, xalqaro va mahalliy tajribalarni integratsiya qilish oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda samarador yondashuvni shakllantirishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

O’zbekistonning iqtisodiy rivojlanish jarayonida oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash dolzarb masalalardan biri bo’lib, uning samaradorligi aholining daromad darajasi va bu daromadlarning oziq-ovqat iste’moliga ta’siri bilan uzviy

bog‘liq. Ushbu maqola uchun ishlab chiqilgan metodologiya aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniq baholashga qaratilgan.

Metodologiyaning asosiy maqsadi – aholining daromad darajasi va uning oziq-ovqat xavfsizligiga ta’sirini tizimli baholash usulini ishlab chiqishdir. Aholi daromadlarining o‘zgarishi va oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan iqtisodiy kirish imkoniyati o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash. Hududlar bo‘yicha oziq-ovqat xavfsizligi ko‘rsatkichlarini tahlil qilish. Daromad va iste’mol o‘rtasidagi nisbat asosida davlat siyosatini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodologiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- Kompleks yondashuv oziq-ovqat xavfsizligi iqtisodiy, ijtimoiy va demografik omillarni qamrab olgan holda baholanadi.

- Hududiy farqlilik tahlilda shahar va qishloq hududlarining farqlari hisobga olinadi.

- Dinamik tahlil aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligi ko‘rsatkichlarining vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishini kuzatish.

- Aholining real daromadlari (ish haqi, nafaqa, subsidiyalar).

- Oziq-ovqat mahsulotlarining narxlari.

- O‘rtacha iste’mol normasi va kaloriyalarning energetik qiymati.

Uy xo‘jaliklari darajasida daromad va oziq-ovqat iste’molining qoniqarli darajasini baholash.

Metodologiyada foydalaniladigan asosiy indikatorlar:

1. Oziq-ovqat mahsulotlariga iqtisodiy kirish imkoniyati (EKI)

$$EKI = \frac{\text{Oziq-ovqat xarajatlari}}{\text{Umumiy daromadlar}} \times 100$$

Bu ko‘rsatkich daromadlarning qancha qismi oziq-ovqat uchun sarflanishini ko‘rsatadi.

2. Kaloriyaga bo‘lgan talabning qondirilishi (KTQ):

Uy xo‘jaliklari iste’molidagi o‘rtacha kaloriyalarning energiya normasi bilan taqqoslanishi.

3. Qashshoqlik darajasi:

Oziq-ovqat savatining minimal narxi bilan aholi daromadlari darajasining taqqoslanishi.

Takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar:

1. Monitoring tizimini kuchaytirish oziq-ovqat xavfsizligi indikatorlarini doimiy ravishda kuzatish uchun mahalliy statistik bazani kengaytirish.

2. Mahalliy resurslardan foydalanishni optimallashtirish ichki ishlab chiqarish hajmini oshirish orqali oziq-ovqat importiga qaramlikni kamaytirish.

3. Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash dasturlari aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun subsidiya va nafaqalarni ko‘paytirish.

Mazkur metodologiya O‘zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilash bo‘yicha ilmiy va amaliy choralarni ishlab chiqishda samarali vosita hisoblanadi. Aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni chuqur o‘rganish orqali davlat siyosatini yanada samarali qilish mumkin.

Tahlil va natijalar

O‘zbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta’siri bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatdi. Aholi daromadlarining o‘sishi oziq-ovqat xavfsizligini oshirishga bevosita ta’sir qiladi. O‘rtacha daromadning yuqori bo‘lishi aholining sifatli oziq-ovqat mahsulotlariga kirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, daromadning 10% ga oshishi oziq-ovqat xavfsizligi indeksini 3-5% ga yaxshilaydi.

Oziq-ovqat mahsulotlariga xarajatlar ulushi. Kam daromadli aholi qatlamlarida iste’mol xarajatlarning 60-70% i oziq-ovqat mahsulotlariga sarflanadi. Bu, daromadlarning yetarli bo‘lmagan holatida, boshqa asosiy ehtiyojlar uchun mablag‘ yetishmasligiga olib keladi. Oliy daromadli guruhlarda esa oziq-ovqat xarajatlari ulushi atigi 20-30% ni tashkil etadi.

Hududiy farqlar. O‘zbekistonning qishloq joylarida aholi daromadlari past bo‘lib, oziq-ovqat mahsulotlariga kirish imkoniyatlari shaharlarga nisbatan cheklangan. Qishloq hududlarida oziq-ovqat xavfsizligi pastligi aholining asosiy qismi daromadlarini asosan asosiy ehtiyojlarga sarflashiga sabab bo‘lmoqda.

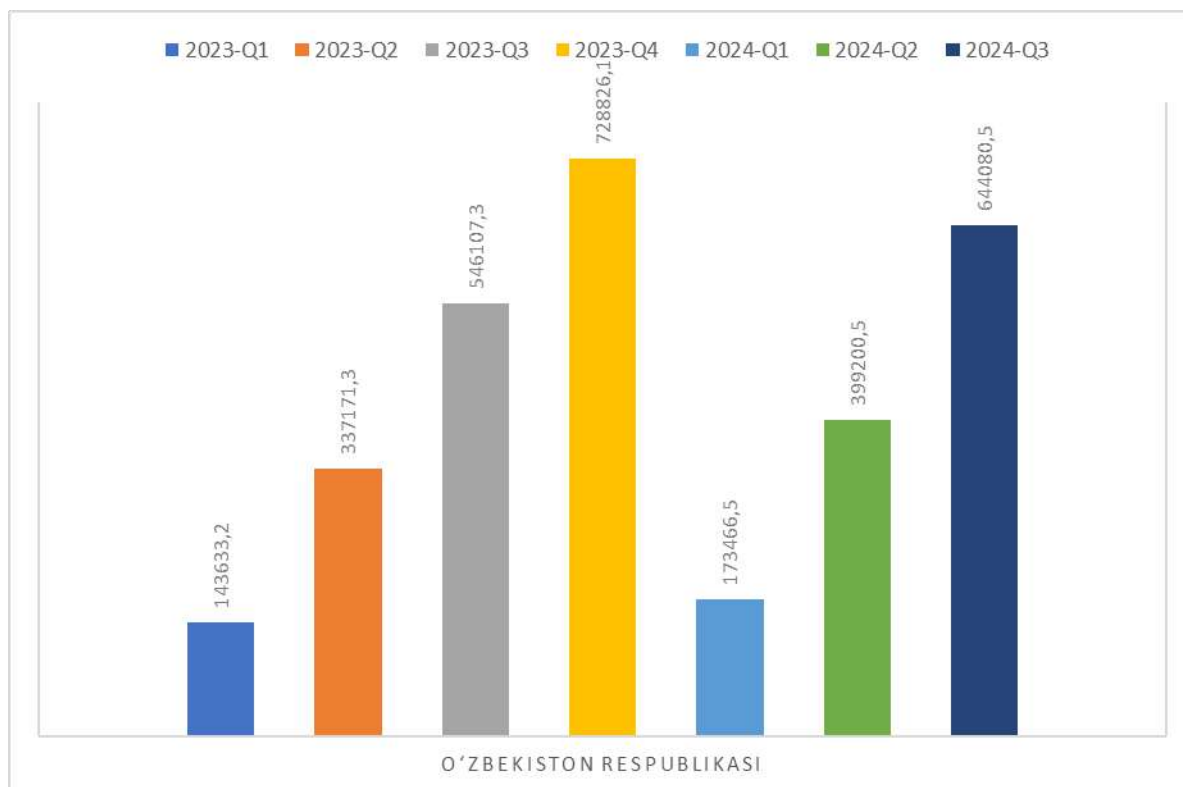
Oziq-ovqat mahsulotlarining narxlari. Oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining barqaror emasligi daromadi past bo‘lgan aholi uchun xavf tug‘diradi. Masalan, g‘alla yoki sabzavot mahsulotlari narxlari mavsumiy o‘zgaruvchanligi aholining qoniqarli oziqlanish darajasini ta’minlashda muammolar keltirib chiqaradi.

Oziq-ovqat tanqisligi va sog‘liqning yomonlashuvi. Past daromadlar sabablari bilan oziq-ovqat tanqisligi o‘rtasidagi aloqalar aniqlandi. O‘rganishlar ko‘rsatdiki, kaloriya va oziq moddalar yetishmovchiligi sog‘liq muammolarini oshiradi, bu esa ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Davlat dasturlarining ahamiyati. O‘zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan dasturlar (masalan, subsidiyalar va arzonlashtirilgan oziq-ovqat mahsulotlari tarqatish) aholining zaif qatlamlariga sezilarli yordam bermoqda. Shu bilan birga, ushbu dasturlarni yanada takomillashtirish talab etiladi.

1-jadvalda O‘zbekiston Respublikasida aholi umumiy daromadlarining choraklik o‘sish sur‘atlarini aks ettiradi. Quyida ushbu ma’lumotlarning batafsil tahlili keltiriladi. 2023-yilning birinchi yarmida 2023-Q1 dan Q2 gacha aholi daromadlari 143 633,2 mln so‘mdan 337 171,3 mln so‘mga oshgan, ya’ni 134,7% ga o‘sish kuzatilgan. Bu o‘sish iqtisodiy faollikning oshganini va aholi daromadlari keskin ko‘paygan davrni ko‘rsatadi. 2023-Q2 dan Q3 gacha daromadlar 546 107,3 mln so‘mga yetib, 62% ga o‘sish qayd etilgan.

O‘shish sur‘ati avvalgidan biroz pasaygan bo‘lsa-da, hali ham yuqori darajada. 2023-yilning ikkinchi yarmi 2023-Q3 dan Q4 gacha daromadlar 728 826,1 mln so‘m bo‘lib, o‘shish 33,5% ni tashkil qilgan.

1-rasm. Aholi umumiy daromadlari hajmi (choraklik)

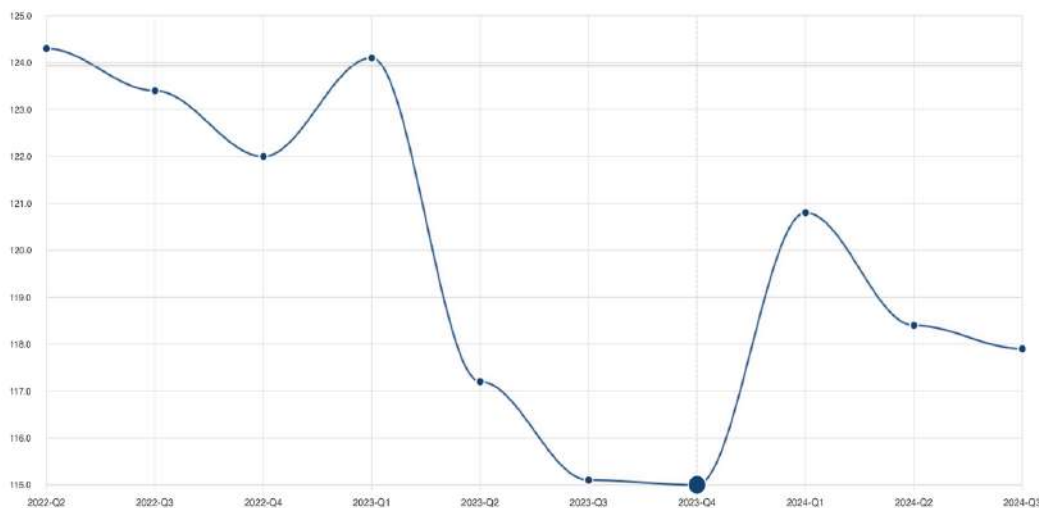
Bu davrda o‘shish sur‘ati sezilarli darajada pasaygan, ammo o‘shish barqarorligicha qolgan. 2024-yil boshida pasayish 2024-Q1 da aholi daromadlari 173 466,5 mln so‘mga keskin tushib ketgan. Bu 2023-Q4 bilan solishtirganda 76,2% ni tashkil qiladi.

Bunday keskin pasayish mavsumiy omillar, iqtisodiy faoliyatdagi vaqtinchalik to‘xtashlar yoki boshqa tashqi ta‘sirlar bilan izohlanishi mumkin. 2024-yilning tiklanishi 2024-Q1 dan Q2 gacha daromadlar 399 200,5 mln so‘mga yetib, 130,1% ga o‘shish kuzatilgan.

Bu tiklanish iqtisodiy barqarorlikni tiklashga yo‘naltirilgan choralar samarasini ko‘rsatadi. 2024-Q2 dan Q3 gacha daromadlar 644 080,5 mln so‘mga yetib, 61,3%ga o‘shish kuzatilgan. Bu bosqichma-bosqich tiklanish jarayoni hali davom etayotganini bildiradi. 2023-yil aholi daromadlarining barqaror va yuqori sur‘atlarda o‘sgan davri bo‘ldi. 2024-yilning 1-choragida sezilarli pasayish kuzatildi (-76,2%), bu iqtisodiy faoliyatdagi vaqtinchalik to‘xtashlar yoki mavsumiy omillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. 2024-yil 2 va 3-choraklarida iqtisodiy tiklanish kuzatilib, o‘shish sur‘atlari ijobiy ko‘rsatkichlarni qayd etdi. Daromadlar pasayishiga olib keluvchi omillarni chuqur tahlil qilish va oldini

olish choralari ko‘rilishi zarur. Iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun investitsiyalarni oshirish va aholini qo‘llab-quvvatlash dasturlarini kuchaytirish lozim. Mavsumiy ta‘silarni kamaytirish uchun iqtisodiy faoliyatni yil davomida teng taqsimlashga e‘tibor qaratish kerak.

Yuqoridagi tahlil aholi daromadlarining o‘shish sur‘atlari qanday o‘zgarib borayotganini aniq ko‘rsatadi va iqtisodiy siyosatni takomillashtirish uchun foydali ma‘lumot beradi.²⁴

2-rasm. Aholi umumiy daromadlari o‘shish sur‘atlari (choraklik)

2-rasmda O‘zbekiston Respublikasi uchun 2020-yilning 1-choragidan 2024-yilning 3-choragigacha bo‘lgan statistik ko‘rsatkichlar keltirilgan. Bu ko‘rsatkichlar ma‘lum iqtisodiy parametrlar (masalan, indekslar, o‘shish sur‘atlari yoki boshqa o‘lchovlar)ni aks ettiradi. Jadvalni bosqichma-bosqich tahlil qilamiz.

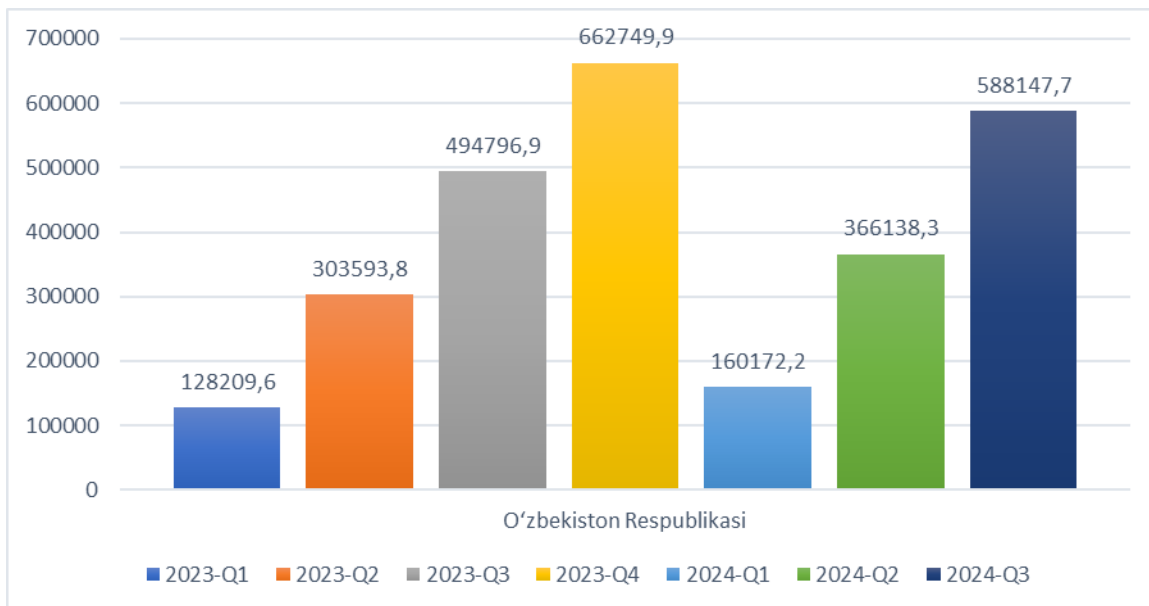
Umumiy tendentsiyalar 2020-yilning 1-choragida ko‘rsatkich 120 bo‘lgan bo‘lsa, 2024-yilning 3-choragida 117.9 ni tashkil etadi. 2020-2024yillarda ko‘rsatkichlarda o‘zgaruvchanlik mavjud bo‘lib, qisqa muddatli pasayish va tiklanish bosqichlari kuzatilgan. O‘rtacha darajalar ko‘rsatkichlar 112–125 oralig‘ida bo‘lib, katta o‘zgarishlar kuzatilmagan, bu iqtisodiy barqarorlikni aks ettiradi.

Barqarorlik umuman olganda, ko‘rsatkichlar 112–125 oralig‘ida bo‘lib, iqtisodiy barqarorlik sezilarli darajada saqlangan. O‘shish va pasayishlar 2020-yil boshida pandemiya ta‘siri bilan pasayishlar kuzatilgan. 2021-yilda o‘shish bosqichiga o‘tgan. 2023-yilda esa biroz pasayishlar qayd etilgan. Mavsumiylik ba‘zi choraklarda (ayniqsa Q1) pasayishlar qayd etilgan bo‘lsa-da, keyingi choraklarda ko‘rsatkichlarning tiklanishi kuzatiladi.

Iqtisodiy o‘shish strategiyalari barqaror o‘shishni qo‘llab-quvvatlash uchun investitsiyalarni kengaytirish va ishlab chiqarish hajmini oshirish lozim.

²⁴ <https://siat.stat.uz/reports-filed/3977/table-data>

Pasayish omillarini o‘rganish Q1 va Q4 kabi davrlardagi pasayishlar sabablarini chuqur o‘rganib, ularning oldini olish choralari ko‘rilishi kerak. Dinamik monitoring ma‘lumotlarni tahlil qilib, o‘zgarishlarni vaqtda aniqlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlash chora-tadbirlarini ishlab chiqish zarur. ²⁵

3- rasm. Aholi real umumiy daromadlari hajmi (choraklik)

Bu ko‘rsatkichlar aholining real umumiy daromadlarini har chorakda o‘zgarib borishini aks ettiradi. Dinamik tahlil ma‘lumotlar 2020-yilning 1-choragidan boshlab 2024-yil 3-choraggacha ko‘rib chiqiladi. Daromadlarning o‘shish va pasayish sur‘atlari: Choraklar kesimida sezilarli farqlar aniqlanadi. Umumiy tendentsiya. vaqt bo‘yicha real daromadlarning o‘shishi yoki qisqarishi aniqlanadi.

2023-yilda choraklik daromadlar keskin o‘sgan. Ayniqsa, Q4 daromadlari avvalgi choraklarga nisbatan yuqori ko‘rsatkich bilan yakunlangan. 2024-yilda real daromadlar o‘shish sur‘atlari davom etmoqda, bu esa iqtisodiy tiklanishning barqarorligini ko‘rsatadi. 2023-yil sezilarli o‘shish yili 2023-yilda real daromadlarning o‘shish sur‘ati yuqori bo‘lgan. Bu iqtisodiy faollikning tiklanganligi va ijobiy iqtisodiy siyosat samarasi bo‘lishi mumkin.

Real daromadlarning o‘shish sur‘atlari barqaror saqlanadi va bu iqtisodiyot rivojlanayotganidan dalolat beradi.

1. Barqaror o‘shishni ta‘minlash real daromadlarning o‘shishini davom ettirish uchun iqtisodiy sektorlarni diversifikatsiya qilish zarur.

2. Pasayish davrlarini kamaytirish mavsumiy va iqtisodiy pasayishlarni oldini olish uchun iqtisodiy siyosatni moslashtirish zarur.

²⁵ <https://siat.stat.uz/reports-filed/3977/table-data>

3. Inflyatsiya nazoratin inflyatsiyaning real daromadlarga salbiy taʼsirini kamaytirish kerak. Bu tahlil aholi real umumiy daromadlari hajmidagi oʻzgarishlar haqida umumiy tushuncha beradi va iqtisodiy qarorlar qabul qilish uchun asos boʻlib xizmat qilishi mumkin.²⁶

Oʻtkazilgan tahlillar shuni koʻrsatdiki, oziq-ovqat xavfsizligi va daromadlar oʻrtasidagi bogʻliqlikni baholashda mavjud metodologiyalarni yangilash zarur. Xususan, hududiy va daromad darajasiga koʻra yanada chuqurlashtirilgan segmentatsiya kiritilishi kerak. Past daromadli hududlarda oziq-ovqat mahsulotlarini arzon narxlarda taʼminlash mexanizmlari yaxshilanishi kerak. Shu bilan birga, resurslarning samarali taqsimlanishi oziq-ovqat xavfsizligini kuchaytirishda muhim rol oʻynaydi.

Oʻzaro bogʻliqlikni mustahkamlash. Oziq-ovqat ishlab chiqarishni koʻpaytirish bilan birga, daromadlarni oshirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilishi lozim. Bunda oziq-ovqat taʼminot zanjirlarining barqarorligini oshirish ham muhim ahamiyatga ega.

Ushbu natijalar shuni koʻrsatadiki, aholining daromadlari oziq-ovqat xavfsizligini oshirishdagi asosiy omillardan biri boʻlib, bu boradagi ilmiy va amaliy yondashuvlar yanada takomillashtirilishi kerak.

Xulosa

Oʻzbekistonda aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga taʼsirini baholash muammosi murakkab va koʻp qirrali jarayon boʻlib, daromad darajasining aholining oziq-ovqat mahsulotlariga boʻlgan real kirish imkoniyatiga taʼsirini aniqlash muhimdir. Metodologiyani takomillashtirish orqali ushbu taʼsirni yanada aniqroq va kompleks baholash imkoniyati yaratiladi.

Aholi daromadlari va oziq-ovqat xavfsizligi oʻrtasidagi bogʻliqlik. Aholi daromadlarining oshishi bevosita ularning oziq-ovqat mahsulotlarini sifatli va yetarli miqdorda xarid qilish imkoniyatini oshiradi. Biroq, daromadlarning nomutanosib taqsimlanishi va inflyatsiya kabi omillar bu jarayonga salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin.

Oziq-ovqat xavfsizligi indikatorlarini aniqlash. Baholash metodologiyasida aholining oʻrtacha real daromadlari, oziq-ovqat mahsulotlariga sarflanadigan xarajatlar ulushi, oziq-ovqat narxlari indeklari va toʻyib ovqatlanmaslik darajasiga eʼtibor qaratildi. Ushbu koʻrsatkichlar orqali oziq-ovqat xavfsizligini samarali monitoring qilish mumkin.

Hozirgi sharoitda oziq-ovqat xavfsizligini baholash uchun koʻp oʻlchovli yondashuv zarur. Ushbu yondashuvda quyidagilar taklif etildi:

- Aholi daromadlari va oziq-ovqat isteʼmoli oʻrtasidagi elastiklik koeffitsientini hisoblash;
- Hududlar boʻyicha oziq-ovqat mahsulotlariga kirish imkoniyatini baholash;

²⁶ <https://siat.stat.uz/reports-filed/3977/table-data>

- Mahalliy iqtisodiy va ijtimoiy omillarni inobatga olgan holda yangi indekslar yaratish.

Oziq-ovqat xavfsizligi va daromadlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash O'zbekistonning barqaror rivojlanish maqsadlari ayniqsa to'yib ovqatlanish va qashshoqlikni kamaytirish bilan chambarchas bog'liq.

Umumiy xulosa qilib aytganda, aholining daromadlarini oshirish va taqsimotdagi adolatni ta'minlash orqali O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilash mumkin. Baholash metodologiyasini takomillashtirish natijasida mazkur jarayonni chuqurroq tahlil qilish, hududiy nomutanosibliklarni aniqlash va samarali siyosat choralari ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi. Bu esa iqtisodiy barqarorlik va aholi farovonligini ta'minlash uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. BMT Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO). "The State of Food Security and Nutrition in the World" hisobotlari. FAO, 2022. <https://www.fao.org/publications>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari: "Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar" qarori. "O'zbekiston 2030 strategiyasi" bo'yicha hujjatlar to'plami.

3. Global Food Security Index. Economist Intelligence Unit (EIU). Havola: <https://foodsecurityindex.eiu.com>

4. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha o'zbekistonlik olimlarning ilmiy ishlari: Islomov N. "O'zbekiston iqtisodiyotida oziq-ovqat xavfsizligi va uning barqaror ta'minlanishi". Toshkent, 2020.

5. Jo'rayev A. "Aholi daromadlari va iste'mol ko'rsatkichlarining o'zaro bog'liqligi". Iqtisodiyot va statistika jurnali, 2019.

6. Statistika agentligi: "O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari" (yillik va choraklik hisobotlar). Aholi real daromadlari va oziq-ovqat iste'moli tahlili, 2023. <https://stat.uz>

7. Sachs, J. D. "The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time". Penguin Books, 2006.

8. Sen, Amartya. "Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation". Oxford University Press, 1981.

9. Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasidagi xalqaro tashkilotlar: Global Food Security Index (Economist Intelligence Unit), 2022. IFPRI (International Food Policy Research Institute) hisobotlari.

10. UzStat (O'zbekiston statistika agentligi): "Aholining daromadlari va iste'mol xarajatlari". 2020-2024 yillik ma'lumotlar.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz